

О Р І Я
ТЕРНУ
В КОНГРЕСАХ

ЗА РЕДАКЦІЄЮ
А. ЛОЗОВСЬКОГО

І. МІНГУЛІН

I

КОНГРЕС
КОМІНТЕРНУ

„ПРОЛЕТАРИИ“

Коминтерн

Львів. Бібліотека
АН УРСР

10 34.7.205.
ІСТОРІЯ КОМУНІСТИЧНОГО ІНТЕРНАЦІОНАЛУ В КОНГРЕСАХ
ЗА РЕД. А. ЛОЗОВСЬКОГО

І. МІНГУЛІН

5914 168
52
ПЕРШИЙ КОНГРЕС
КОМІНТЕРНУ

(2 — 7 БЕРЕЗНЯ 1919 р.)

Львів. Бібліотека
АН УРСР

ВИДАВНИЦТВО «ПРОЛЕТАРІЙ»

1929

3K21 96(0)61

Бібліографічний опис цього видання розміщено в „Літопису Українського Друку“, „Картковому репертуарі“ та інших покажчиках Української Книжкової Палати.

Н. друкують в другій друкарні

Видавництва „Пролетарий“

Харків, вул. К. Лібкнехта, 38

в кількості 15.000 прим.

Упрдіт № 1600-к

Зам. № 436

38004.

Комуністичний Інтернаціонал сильний тим, що спирається на досвід всесвітньої імперіялістичної різни. У кожній країні з практики мільйонів людей щораз більше потверджується правильність його позиції, і потяг до Комуністичного Інтернаціоналу тепер устонадцяттеро ширший і глибший, ніж був досі...

Немає жодної країни в світі — навіть найнерозвиненішої, де б усі здібні мислити робітники не приєднувалися до Комуністичного Інтернаціоналу, не приставали б до нього ідейно. У цьому цілковита гарантія того, що перемога Комуністичного Інтернаціоналу в усьому світі за час, не дуже довгий — ця перемога забезпечена.

(Ленін. Зібр. твор., т. XVII. „Годовщина III, Коммунистического Интернационала“).

Всесвітньо історичне значіння III, Комуністичного Інтернаціоналу полягає в тому, що він почав перетворювати в життя найвеличніший лозунг Маркса, лозунг, що підсумував віковий розвиток соціалізму й робітничого руху, лозунг, що висловлюється розумінням — диктатура пролетаріату...

Почалася нова доба всесвітньої історії.

(Ленін. Зібр. твор., т. XVI „Третий Интернационал и его место в истории“).

I. Історичне підготування Комуністичного Інтернаціоналу.

Перший конгрес Комуністичного Інтернаціоналу — установчий його конгрес — є наслідком і закінченням цілого періоду історичного підготування. Як відзначили тези VI конгресу про світове становище і завдання Комінтерну, Комуністичний Інтернаціонал є безпосередньо продукт першого періоду гострої кризи капіталістичної

системи. Його зародження й розвиток зв'язані і неминуче впливають із початку розвитку певної доби суспільної історії. Комуністичний Інтернаціонал є Третій Інтернаціонал міжнароднього братерства робітників. Два Інтернаціонали робітничого руху до нього зазнали краху. Після поразки Паризької Комуні загинув I Інтернаціонал, що його заснували Маркс і Енгельс. Світова війна смертельним ударом підбила II Інтернаціонал.

Проте, Комуністичний Інтернаціонал, що постав, як продукт нової доби, доби імперіалістичних воєн та пролетарських революцій, бере своє історичне коріння в усьому попередньому робітничому русі. Тимто, щоб зрозуміти суть і історичну неодмінність Комінтерну, треба зрозуміти, чому постав і загинув I Інтернаціонал, чому зародився й зазнав поразки II Інтернаціонал.

I Інтернаціонал.

Не випадково „Комуністичний Маніфест“, як і взагалі ввесь науковий, марксистський соціалізм, з'явився в середині XIX століття в Європі. Ось оці характерні й вирішальні риси цього періоду зумовили зародження й розвиток наукового соціалізму, який став програмою I Інтернаціоналу.

До цього часу в основному зформувалось буржуазне суспільство та капіталістичний спосіб виробництва. Цей спосіб остаточно переміг в Англії, Франції і почав свій переможний шлях у Німеччині. Буржуазія в основному створила світовий ринок. Поруч із буржуазією розвивався її неодмінний попутник і класовий антипод — пролетаріат. Зформування в основних рисах буржуазного

суспільства й світового ринку закладало разом із тим підвалини для міжнародного робітничого руху. Це перша основна й домінантна риса цього періоду.

Бачивши щораз ширший робітничий рух, буржуазія була не від того, щоб мирно порозумітися з фєвдалізмом на основі спільної експлуатації робітничої кляси та величезних мас селянства. Робітнича кляса не була ще така сильна, організована й свідома, щоб своїми силами, зорганізувавши селянство, скинути і фєвдалізм і капіталізм. Загальні економічні умови ще не вистигли для цього. Тимто цей період є період більш-менш цілковитого закінчення буржуазних революцій з явною тенденцією до гегемонії в революційному русі робітничої кляси. Червневий бій паризького пролетаріату, як писав Маркс, був першою спробою робітничої кляси захопити владу. Отже, революційний характер цього часу з переходом революційної гегемонії до пролетаріату — друга домінантна й основна риса цього періоду.

Зародження й розвиток ідей робітничого руху і самого робітничого руху почалося ще давно перед цим періодом. Чимало соціальних систем, утопічних комуністичних систем, розвиток філософських і соціально-економічних наук мали в собі в зародку ті чи ті елементи або створювали передумови для формування наукового комунізму. Різні дедалі більш розвинені революційні робітничі, напівробітничі й інтелігентські гуртки, групи й організації так само були зародком або передумовами створення дійсних організацій руху робітничої кляси. Закінченням цього ідейного розвитку стали відомі нариси й остаточний проект „Комуністичного Маніфєсту“ Мар-

кса і Енгельса. Так зформувалась ідеологія і політика наукового комунізму, марксизму, і це — третя основна й домінантна риса цього періоду середини XIX століття.

Сполучення цих трьох рис, буйний розвиток капіталізму, робітничого руху і марксистських ідей спричинилися до створення 1864 р. „Міжнародного товариства робітників“, першого робітничого Інтернаціоналу. Цей Інтернаціонал почав працювати під прапором боротьби за диктатуру пролетаріату. „Маніфест“ зазначав, що рух пролетаріату є рух світовий, що його остаточна перемога можлива тільки в світових межах і що ця перемога пролетаріату підносить його на владну клясу, тобто це — диктатура пролетаріату. Паризька Комуна була спробою здійснити ідеї й завдання I Інтернаціоналу. Після краху цієї спроби, що збігся з закінченням цілої доби розвитку буржуазного суспільства й робітничого руху, загинув і I революційний Інтернаціонал. I Інтернаціонал не зміг здійснити своїх завдань, бо капіталізм ще переможно йшов наперед, буйно розвивався, завойовував і відкривав нові ринки, поширювався до найдальших куточків земної кулі. У нього були ще величезні можливості розвитку, і він не зійшов з історичного кону, бо, як писав Маркс, жоден суспільний лад не віддає свого місця наступному, поки не вичерпано всіх основних можливостей розвитку першого і не створено найголовніших передумов для перемоги й розвитку другого.

Програма Комуністичного Інтернаціоналу, що її ухвалив VI всесвітній конгрес, так визначає ставлення III Інтернаціоналу до I Марксового Інтернаціоналу:

„Комуністичний Інтернаціонал, об'єднуючи революційних робітників, що ведуть за собою мільйонові маси

пригноблених і експлуатованих проти буржуазії та її „соціалістичних“ агентів, вважає себе за історичного наступника „Спілки Комуністів“ та I Інтернаціоналу, що були під безпосереднім проводом Маркса... I Інтернаціонал поклав ідейні основи міжнародньої пролетарської боротьби за соціалізм“.

Характерна для розуміння історичної ролі кожного з трьох Інтернаціоналів та їхнього ставлення одного до одного є та позиція, що її займали класові вороги пролетаріату — буржуазія і февдалізм — щодо цих організацій. Всі пам'ятають Марксові слова вступу до „Комуністичного Маніфесту“:

„Привид ходить по Європі, привид комунізму.

На священні влови цього привида з'єдналися всі сили старої Європи,— папа і цар, Меттерніх і Гізо, французькі радикали й німецькі поліцаї.

Назвіть таку опозиційну партію, що її не виславили б комуністичною її супротивники, що мають владу, назвіть таку опозиційну партію, що не кинула б назад ганебного докору за комунізм передовішим представникам опозиції або своїм реакційним супротивникам.

Із цього факту випливають два висновки.

Комунізм уже всі європейські держави визнають за силу.

Час уже комуністам одверто викласти перед цілим світом свій світогляд, свої цілі, свої поривання, і казці про привид комунізму протиставити маніфест самої комуністичної партії“.

Такі були історичні умови зародження, розвитку й загиби I Інтернаціоналу.

II Інтернаціонал.

Зовсім інша доба була основою зародження й розвитку II Інтернаціоналу. Як зазначав Ленін, „I Інтернаціонал“ (1864—1872) заклав фундамент міжнародної організації робітників, щоб підготувати їх для революційного натиску на капітал. II Інтернаціонал (1889—1914) був міжнародньою організацією пролетарського руху, зростання якої пішло в широчінь, що не обійшлося без тимчасового зниження височини революційного рівня, без тимчасового посилення опортунізму, який призвів кінець-кінцем до ганебного краху цього Інтернаціоналу“ *).

II Інтернаціонал зародився і працював в епоху імперіалізму. Специфічні риси імперіалістичної стадії капіталізму, що їх проаналізував Ленін, визначили основний напрямок і дух розвитку II Інтернаціоналу. Основні риси імперіалізму Ленін характеризував так:

„Концентрація виробництва; монополії, що виростають із неї, з'єднання чи зрошування банків з промисловістю,— ось історія постання фінансового капіталу та зміст цього розуміння“ **).

Ленін у доповіді на II конгресі Комінтерну говорив: „Характерна риса імперіалізму в тому, що весь світ, як ми це бачимо, поділяється тепер на велике число пригноблених народів і на нікчемне число народів гнобителів, що мають величезні багатства і могутню військову

*) Ленін. Збір. твор., т. XVI, „Третий Интернационал и его место в истории“.

**) Ленін. Збір. твор., т. XIII, „Империализм, как новейший этап капитализма“.

силу". Зрозуміло, що буржуазія імперіялістичних країн, ставши світовим грабіжником, старалася і поширювати це грабіжництво і перемагати своїх конкурентів, тимто вона була заінтересована притягти на свій бік певну частину „вітчинної“ робітничої кляси, щоб, спираючись на неї, експлуатувати широкі маси робітників, гнобити колоніальні народи, боротися проти своїх конкурентів. І величезні зиски давали їй цю можливість підкупу.

„Діставання монопольно-високого зиску для капіталістів однієї з багатьох галузей промисловости, однієї з багатьох країн і т. д. дає їм економічну змогу підкупати окремі прошарки робітників, а тимчасово і досить значну меншість їх, притягаючи їх на бік буржуазії даної галузі чи даної нації проти всіх інших. І збільшений антагонізм імперіялістичних націй із-за розподілу світу посилює цей потяг. Так утворюється зв'язок імперіялізму з опортунізмом“ *).

Такі політико-економічні обставини тієї доби, коли зародився і працював II Інтернаціонал.

Після поразки Паризької Комуни і розпаду I Інтернаціоналу настала майже двадцятилітня реакція (1871—1889 р. р.), робітнича кляса не мала майже ніяких міжнародніх зв'язків, вона була розбита й розрізнена на окремі загони. Тільки наприкінці вісімдесятих років починає підноситися рух у Франції і Німеччині. Це піднесення і призвело до утворення II Інтернаціоналу 1889 р. Капіталізм за весь цей період буйно розвивався і пробивався в усі куточки світу. Буржуазія остаточно зміцнила свою політичну владу по всіх найголовніших капіталістичних країнах—в Америці, Франції, Англії—

*) Ленін. Зібр. твор., т. XIII, стор. 334.

або розподіляла владу в якійсь формі і в якійсь мірі з землеволодінням, обплутаним з усіх боків капіталістичними інтересами, як, наприклад, у тій же Англії, Німеччині, Австро-Угорщині і т. д. або в чималій мірі пристосувала і підкорила державну владу та її політику своїм інтересам, як у тій же Німеччині, Австро-Угорщині, колишній царській Росії і т. д. Розвиток капіталізму привів уже до імперіялістичної стадії. Коштом величезних зисків і колоніального грабунку, буржуазія, підкупаючи певні верстви пролетаріату та трудящих мас, мала змогу дати чималій простір буржуазній демократії та парламентаризмові, широко підкоряючи пролетаріат і трудящі маси ідеології буржуазної демократії, парламентського кретинізму.

На цій основі відбувалось значне зростання робітничої класи та її організацій. Ці умови призводили ніби до величезних, небувалих перемог робітничого й соціалістичного руху. Але зростання в широчінь відбувалось коштом глибини руху. Ідеї революційного марксизму в керівній голівці Інтернаціоналу і соціалістичних партій та профспілок поволі розводилися, замінялися підмінювалися на ідеї реформізму, опортунізму, буржуазного парламентаризму. Перших років Інтернаціонал ще давав сильну відсіч опортуністичним впливам. Ще дуже міцні й свіжі були традиції революційного марксизму, і імперіялізм ще не встиг так глибоко отруїти й розбещити рух. 1904 рік був кульмінаційним пунктом з цього погляду. Після цього періоду в Інтернаціоналі швидко посилюються опортуністичні елементи і кристалізується в його лавах ліва меншість. На чолі цієї меншости стояли російські більшовики з Леніним, що вже встигли до

цього часу провести різку ідейно-політичну межу між революційним марксизмом і опортунізмом, що ще приховувався марксизмом. Коли спалахнула світова війна, Інтернаціонал загалом був у руках опортуністів, окремі його секції пішли шляхами своєї „вітчинної“ буржуазії і Інтернаціонал розпався, зазнавши ганебного краху. Це був крах опортунізму, що переріс на соціал-шовінізм, на соціал-імперіялізм.

З часів світової війни II Інтернаціонал та репрезентований ним соціал-імперіялізм остаточно зв'язали свою долю з долею імперіялізму. Та було б помилкою думати, що це перетворення трапилось раптом і несподівано, або що воно відбувалося зовсім явно. Опортунізм відрізняється на ділі, в практиці своєї боротьби, в підготованні своїх виступів, у методах поширення свого впливу, в умінні чекати й вичікувати слушного моменту—величезною прихованістю, здібністю працювати спокволу, словом, ще більшою здібністю маскуватися, ніж „опортунізм навиворіт“, опортунізм під захистом лівої фрази, що його маскувальна здібність так само носить на собі риси ультра-лівизни. Про цю здібність „одвертого“ опортунізму Ленін ще в статті „Шаг вперед, два шага назад“ говорив, що, „коли говориться про боротьбу з опортунізмом, не треба ніколи забувати характерної риси цього сучасного опортунізму в усіх і всіляких царинах: його невизначености, розпливчатости, невпійманости. Опортунізм з самої своєї природи завжди ухиляється від певної і безповоротної постави питання, відшукує рівнодійну, як вуж в'ється між поглядами, що виключають один одного, намагаючись „бути згодним“ і з тим і з тим, зводячи свої незгоди до поправочок, до сумні-

вів, до добрих і невинних побажаннів та інш.". Цю основну рису опортунізму ніколи не треба забувати, бо хто забув її, той відрізує собі шлях до перемоги над опортунізмом. Ці свої риси цілком розвинув опортунізм ще в передвоєнному II Інтернаціоналі. Здавалося, що реформізм у ньому дуже кволий, що його репрезентують тільки кілька одинців, більш-менш значними літературними виступами, але що він, в усякому разі, не є солідна сила і в розумінні масової підпори, і в розумінні завойовування на свій бік або значного підкорення під свій вплив хоч трохи солідної частини керівництва чи хоч трохи значних мас і кадрів. Навіть така світла голова, такий палкий революціонер, як Франц Мерінг, вважав, що питання про вплив опортунізму в II Інтернаціоналі взагалі не можна ставити як політичне питання, що ми, мовляв, захочемо і шапками закидаємо цей опортунізм. При цьому не зважувалося, крім поданих вище характерних рис опортунізму, найголовнішого і найважливішого—що сила опортунізму є сила капіталізму й імперіялізму.

Тільки Ленін, більшовики та деякі ліві могли в значній мірі оцінити всю силу впливу опортунізму в II Інтернаціоналі, цілком оцінити значіння його краху на початку війни і виставити послідовно революційну тактику в усіх питаннях пролетарського руху і, зокрема, в центральних із них—в питаннях про ставлення пролетаріату до імперіялістичної війни та до II Інтернаціоналу.

Ліве революційне крило II Інтернаціоналу після його краху поставило собі завдання—створити III, Комуністичний Інтернаціонал, перетворити імперіялістичну війну на громадянську, щоб здійснити пролетарську революцію,

щоб пролетаріят завойував владу. Керівниками й ініціаторами цієї справи були російські більшовики на чолі з Леніним.

Комуністичний Інтернаціонал вважає себе за наступника і передвоєнного II Інтернаціоналу. Він відкидає весь його опортунізм і примиренство (гнилий боязкий опортунізм, тобто, той же опортунізм, що відкидає революційну програму, але боїться відверто підписатися під програмою відвертого опортунізму). Комінтерн вважає себе за наступника найкращих традицій II Інтернаціоналу. А в нього є такі традиції, є величезні заслуги. Передвоєнному II Інтернаціоналові протягом чверти століття пощастило поширити робітничий рух, створити великі робітничі організації—професійні, партійні, культурно-освітні, об'єднати робітничу клясу в кожній окремій країні і в міжнародньому масштабі в сильну робітничу організацію, тобто зробити її власне клясою. В цьому розумінні Ленін писав:

„I Інтернаціонал заклав фундамент пролетарської, міжнародньої боротьби за соціалізм.

II Інтернаціонал був добою підготування ґрунту для широкого, масового поширення руху в багатьох країнах.

III Інтернаціонал сприйняв плоди роботи II Інтернаціоналу, відкинув його опортуністичну, соціал-шовіністську, буржуазну й дрібнобуржуазну нечисть і почав здійснювати диктатуру пролетаріату“.

Тимто Ленін так різко виступав проти тих, хто разом із опортунізмом хотів відкинути й гарне з традицій II Інтернаціоналу, те, що потрібно для пролетарської боротьби. Треба не відкидати це гарне із спадщини,

а наповнити його дійсно революційним, марксистським змістом.

Саме в цьому ленінському розумінні програма Комуністичного Інтернаціоналу визначає своє ставлення до II Інтернаціоналу:

„Комуністичний Інтернаціонал... вважає себе... за спадкоємця найкращих з передвоєнних традицій II Інтернаціоналу... Другий Інтернаціонал за найкращих своїх часів готував ґрунт для широкого й масового поширення робітничого руху. Третій, Комуністичний Інтернаціонал... сприйняв плоди праці II Інтернаціоналу, рішуче відкинув його опортунізм, його соціал-шовінізм, його буржуазне перекручування соціалізму і почав здійснювати диктатуру пролетаріату“.

Отже, Комінтерн бере найкраще з спадщини передвоєнного II Інтернаціоналу, відкидаючи його опортунізм. Ми не взагалі приймаємо ці традиції II Інтернаціоналу (профспілкова робота, робота в парламентах), а лише відкидаючи його опортунізми. Без цього ці традиції є лише справдешнім соціал-опортуністичним і соціал-імперіялістичним II Інтернаціоналом в усьому його буржуазному розквіті.

II Інтернаціонал і безпосередньо до краху, і після краху, і після „відновлення“ заслужив, зрозуміло, іншого ставлення від буржуазних урядів (і навіть царистськомонархістських) та імперіялістичної реакції, ніж I Інтернаціонал. II Інтернаціонал та його представники цілком поділяють долю імперіялізму.

Такі історичні умови зародження, розвитку й краху II Інтернаціоналу.

Війна і криза соціалізму.

Імперіялістична війна якнайглибше викрила розклад і крах II Інтернаціоналу. Вона щонайгостріше поставила питання про міжнародню революційну організацію пролетаріату. Була величезна суперечність між об'єктивною історичною тенденцією і суб'єктивними умовами її реалізації. Для революційних марксистів-ленінців було ясно, що імперіялізм це останній етап капіталізму, що він є канун пролетарської революції. Було ясно, що світова війна є початок нової доби в історії людства, доби пролетарських революцій, диктатури пролетаріату. Перед пролетаріатом стояло небувале в історії завдання—і не було в той же час міжнародньої організації, що могла б організувати і керувати цією все-світньо-історичною справою. „Соціалізм“ був у цілковитій прострації. Соціалістичні проводирі гнали робітничу класу на імперіялістичний убій, організовували війну. Тільки де-не-де лунали поодинокі революційно-пролетарські голоси. Опортунізм і імперіялізм мобілізували всі сили, щоб задушити ці революційні прояви або отруїти їх своєю ідеологією. Більшовикам треба було їх організувати, очистити від лишків чи нової іржі чверть-і пів-опортунізму і злити повільно ці революційні голоси в єдиний дедалі більший і могутній хор Комуністичного Інтернаціоналу. Щаблями до здійснення цього завдання і були Циммервальдська та Кінтальська конференції.

Боротьба за об'єднання лізих груп навколо правильних політичних гасел і плятформи була надзвичайно важкою справою, бо в усьому лівому крилі II Інтернаціоналу тільки більшовики на чолі з Леніним одразу ж як по-

чалася війна намітили правильне установлення, виставили правильні гасла і щодо війни, і щодо II Інтернаціоналу, і щодо створення нового Інтернаціоналу. Усі інші угруповання в лівому крилі,—представники соціалістичних партій Заходу,—відбивали ще в своїх поглядах важкі наслідки свого перебування в партіях опортунізму. Наприклад, голляндські ліві за найголовніший засіб боротьби за владу вважали тільки загальний політичний страйк; німецькі ліві (група Р. Люксембург) недооцінювали ролі централізованої революційної партії, неправильно ставили найважливіше—національне—питання, вважали гасло про право пригноблених націй на самовизначення за реакційне гасло і т. д. І найголовніше те, що всі ці непослідовно ліві течії не розуміли, не згоджувались з лєнінським центральним гаслом перетворити імперіалістичну війну на війну громадянську. Тільки в процесі довгої і дедалі гострішої боротьби проти опортунізму, упертої роботи більшовиків щодо викривання центристів, щодо пояснення непослідовності лівих, викристалізувалося з єдиними поглядами крило, що в наслідок дальшої відвертої революційної боротьби проти війни, в наслідок пролетарської революції створило ядро Комуністичного Інтернаціоналу. Погіршення становища робітничої класи, прояснення класової самосвідомості на жорстокому досвіді імперіалістичної війни поширили цей процес, створюючи йому масову базу, допомагаючи революційній кристалізації поглядів.

Центральним питанням для створення лівої інтернаціональної групи в період війни було не так питання про ставлення до відвертого соціал-опортунізму, як питання про ставлення до „центру“, до соціал-пацифізму.

Крайній опортунізм з самого початку викрив себе, II Інтернаціонал перестав існувати, і представники цього опортунізму входили до буржуазних міністерств, відверто допомагали війні і не гидували допомогою поліції для боротьби проти лівої опозиції. Рештки II Інтернаціоналу — Міжнародне соціалістичне бюро (Вандервельде і Гюїсманс) — допомагали антантівським імперіялістам. Але навіть крайній опортунізм намагався маскувати свою справжню і явно соціал-імперіялістську позицію „інтернаціоналістськими“ фразами й жестами і скликав кілька „міжнародніх“ конференцій. От, наприклад, 14 лютого 1915 року соціалістичні партії Антанти скликали першу свою конференцію, куди не запросили ні одної з інших партій. Ціль конференції була примусити ліве пацифістське крило англійської робітничої партії пристати на активну допомогу війні. Такий же шовіністичний характер мали конференції в серпні 1917 р. і в лютому 1918 р. Подібні ж „міжнародні“ конференції скликала німецька та австро-угорська соціал-демократія. Конференції скликали і соціалісти нейтральних країн.

Таке було становище з правим соціал-імперіялістським крилом II Інтернаціоналу.

Центр, що постав ще до війни, мав свого головного ідеолога в особі Кавтського. Своєю наукою про імперіялізм він дав теоретичне обґрунтування соціал-пацифізму. Кавтський вважав, що війна не обов'язкова за капіталізму і, значить, її можна перемогти і в рямцях капіталізму. Цим виправдувалась єдність із соціал-шовінізмом. На словах центр висловлювався проти війни, але був противником революційної боротьби за мир, бо війну можна знищити в рямцях капіталізму. Ви-

явом соціал-пацифізму Кавтського було його гасло: „Інтернаціонал є струмент миру, а не війни“. Загалом центр приховував опортуністів, а лівизну його фрази і конкретні форми його політики визначав настрої мас. Центристи спочатку голосували за воєнні кредити, а коли потім під натиском мас голосували проти кредитів, то мотивували це чисто патріотично. Коли становище „батьківщин“, що воювали, погіршало, центр знову голосував за кредити і за довір'я імперіялістичним урядам, або в кращому разі утримувався від голосування. І ці позиції центр боронив на Циммервальдській конференції, як цілком інтернаціоналістські. Усім своїм поведінням і позицією центр в дійсності боровся проти лівих послідовних інтернаціоналістів. Центр вважав, що II Інтернаціонал відродиться після війни, а ліві тільки заважають і заважатимуть цій справі.

Проти цього центру, щоб його викрити, довелося Ленінові і більшовикам направити головний вогонь. Ленін, ще геть тільки почалася війна, поставив питання про те, що II Інтернаціонал і опортуністи зазнали краху, що треба зрозуміти причини цього явища, яке ховається в своєрідності розвитку імперіялістичної стадії капіталізму. Не можна бути інтернаціоналістом, не розриваючи з опортунізмом і не доводячи масам неминучости його краху. Вихід із війни імперіялістичної може дати тільки війна громадянська, пролетарська революція і захоплення влади пролетаріатом.

Але Ленінові доводилось полемізувати не тільки з центристами типу Кавтського, а й з такими лівими центристами, як Троцький або Р. Гольст, що по суті стояли на позиції центру. Троцький виступав проти

гасла перетворити імперіялістичну війну на війну громадянську. Він вважав, що гасло центристів — боротьба за мир — правильніше. Ленін викривав цю позицію, як позицію, що фактично не бореться проти війни, не бореться за перетворення імперіялістичної війни на війну громадянську, за вихід із неї через пролетарську революцію. Роза Люксембург виставила гасло—ні поразки, ні перемоги. Ленін доводив неправильність цього гасла, бо неможлива пролетарська революція без ризику поразки в війні, неможливо боротись проти буржуазного уряду „своїї країни“ без цього ризику. Історичний досвід переконує, що поразка реакційних урядів полегшує справу революції робітничої класи.

Дальші революційні події цілком у всесвітньо історичному масштабі потвердили правильність позицій, що їх зайняли більшовики на чолі з Леніним. Тільки пролетарська революція в Росії та дальші революційні рухи на Заході примусили імперіялістів припинити війну. Але крім Росії пролетаріят ніде не зміг переможно захопити владу і зробити запевне першу імперіялістичну війну і останньою.

Питання як ставитися до війни та про методи боротьби проти війни було найважливіше. На цьому питанні перевірялось—чи справді якась група дійшла революційного лєнінського розуміння імперіялізму, завдань пролетаріату в імперіялістичній війні, зайняла справді пролетарську, інтернаціоналістську позицію. Другим кардинальним питанням було питання про розрив з опортунізмом. Без цього розколу не можна було просунути справу створення III Інтернаціоналу. В багатьох своїх роботах Ленінові довелося доводити, що цей роз-

кол не випадковий, що він давно підготовлений і спричинений, що опортунізм його фактично сам створив, що об'єднання робітничої класи на революційній платформі неможливе без розколу з його опортуністичною верхівкою. І тут у більшовиків були незгоди з іншими групами. Наприклад, Троцький вважав, що головним завданням є не розкол, а завоювання старих організацій як таких, розкол же він вважав за неприємну перспективу. У Німеччині ліві не одважувались утворити самостійну комуністичну партію. Це була одна з причин непідготовлення партії, що пізно створилася, до пролетарської революції. Історичний розвиток і тут цілком potwierдив правильність лєнінської позиції.

Ми зазначили тільки два найважливіших питання; навколо цих питань і поряд із ними було багато інших, де ліві розходились з більшовиками, робили всякі помилки, плутались і т. д. Ленінові, спираючись на більшовицьку партію, довелося проробити грандіозну роботу, щоб крок по кроку очистити ліві групи від спадщини минулого, викристалізувати з них комуністичні партії. До Циммервальдської конференції ЦК більшовиків і Ленінові пощастило в основному об'єднати революційних соціалістів загалом на більшовицькій платформі. До цієї групи належали голландські ліві, частина норвезьких та шведських соціалістів і молодь, німецькі, польські, латиські, шведські соціал-демократи. Кілька інших груп, як от група „Інтернаціоналу“ в Німеччині, групи соціалістів у Франції і т. д. вагалися й далі. Але навіть серед цих лівих попервах мова мовилася швидче про відновлення II Інтернаціоналу, ніж про створення III Інтернаціоналу. У цій справі голос російських більшо-

виків попервах був майже єдиний. Тоді ж були спроби відвертих опортуністів відновити II Інтернаціонал, але спроби ці зазнали краху.

До Ціммервальдської конференції в квітні 1915 р. з ініціативи т. Крупської та Клари Цеткін відбулася міжнародня жіноча конференція в Берні. Конференція протестувала проти війни, але не дала ніяких революційних гасел. Резолюція представниці ЦК більшовиків Крупської натрапила навіть на вороже ставлення більшості конференції. Одразу ж після цієї конференції у Берні ж відбулася міжнародня юнацька конференція. Ця конференція була лівіше настроєна, ніж жіноча, і заклала підвалини Комуністичного Інтернаціоналу Молоді. Але й тут російські революційні пропозиції провалено. Проте, більшовикам всеж пощастило зробити кілька важливих поправок і змін у пацифістській резолюції конференції. Ці конференції також підготували Ціммервальдську конференцію.

За характер цієї майбутньої конференції більшовикам довелося провадити різку боротьбу проти центристів.

Коли провалилася спроба відродити II Інтернаціонал через Міжнародне соціалістичне бюро, італійська та швейцарська соціалістичні партії почали самостійно організовувати міжнародню конференцію. На неї запрошено всі партії і організації, що не голосували за воєнні кредити. По суті ініціатори конференції на чолі з Гріммом намагалися використати її як знаряддя, щоб відродити II Інтернаціонал, мало дбали про її ідейно-політичну витриманість і хотіли, щоб вона була в основному конференцією центристів з невеликою доміш-

кою лівих. Більшовикам треба було провадити підготовчу роботу, щоб ліві прибули на конференцію більшменш з'єднані і могли поставити себе проти центру. Правда, хоч і як старалися ініціатори конференції, центристське її крило виявилось не дуже сильним, але тільки через те, що така сильна група центру, як німецькі праві центристи, сама не схотіла брати участі в цій конференції.

На конференції були 31 делегат від 11 країн. Делегати в основному поділялись на дві групи: центр—найчисленніша група, з Ледебуром на чолі, сюди по суті входила й хитка серединна група на чолі з Троцьким, Ролланд Гольст, що до неї належали й організатори конференції (Грімм та італійські соціалісти) і Ціммервальдська ліва на чолі з Леніним. Після гарячої дискусії конференція ухвалила маніфеста до міжнародного пролетаріату. Маніфест мав характер половинчатости. Хоч лівим і пощастило внести в нього такі моменти, як зауваження про імперіялістичний характер війни, про зраду соціалістів і т. д., програми революційної боротьби проти війни в маніфесті ще не було. Замість цього маніфест запрошував боротися „за мир без анексій і контрибуцій, що є боротьбою за волю, за братерство народів, за соціалізм“. Але ліві провели на конференції велику роботу і в найважливіших принципових питаннях подали свої проекти. Проект маніфесту лівого крила викладав усю революційну програму боротьби проти війни і проти опортунізму. Конференція обрала інтернаціональну соціалістичну комісію з правих та центристів.

Центристи всебічно намагалися підкреслити, що завданням конференції не є створити III Інтернаціонал. Але

для того періоду Ціммервальдська конференція, безумовно, мала величезне міжнародне значіння в справі боротьби проти імперіялістичної війни і в справі підготування III Інтернаціоналу. Ленін вважав, що ця конференція зрушила на крок уперед справжню боротьбу проти опортунізму, наблизила розрив і розкол із ним. Сам маніфест конференції теж означав крок уперед в цій справі. Більшовики підписувались під ним, щоб з'єднати міжнародню ліву течію, що помалу, повільно, та все ж усвідомлювала свою непослідовність і йшла до більшовизму. Відмовитися від цієї справи через половинчатість маніфесту означало б засудити себе на сектантство. Більшовики підписувались під маніфестом, але не втрачали своєї організаційної самостійності, не поступалися ні одним принциповим пунктом; навпаки, після конференції вони ще більше розгорнули свою ідейно-політичну викривальну роботу проти центру, проти непослідовності лівих, доводячи непослідовність і самого маніфесту. Ленін писав: „ми ширили, ширимо, і ширитимемо наші погляди не менш, ніж шириться маніфест“. Тимто Ленінова тактика була правильна, і вона дала свої наслідки. Ціммервальдська конференція справила величезний вплив на дальшу долю руху. Вона показала робітничій класі, що точиться процес розпаду старих партій, зростають ліві групи, кристалізується по всіх країнах його революційний авангард.

Як і треба було сподіватися, інтернаціональна соціалістична комісія спробувала відродити II Інтернаціонал. Вона заявила, що ладна розпустити себе, коли Міжнародне соціалістичне бюро в Гаазі почне функціонувати. Тільки через деякі спроби соціал-імперіялістського крила

II Інтернаціоналу відродити його під проводом шовіністів і всупереч цим спробам Бернська Інтернаціональна Соціалістична Комісія примушена була поширити свою базу і скликати поширену Інтернаціональну комісію з представниками від усіх країн. Маніфест цього поширеного пленуму, що відбувся в Берні в лютому 1916 р., констатував, що під натиском мас хиткі елементи йдуть ліворуч. Маніфест проголосив уже революційне втручання пролетаріату в війну, засуджував спроби відродити II Інтернаціонал на основі взаємної амністії опортуністів і засуджував не тільки політику правих, а й опортуністичну політику центру. Паралельно до цього відбувалася кристалізація лівих груп. У Німеччині стався розкол фракції райхстагу між центристами і правими соціал-демократами шовіністами; центристи так само виключили з своїх лав ліву групу „Інтернаціонал“. Загострились суперечки у Франції між центром і шовіністами, а на лівому фланзі центру виступило ліве революційне крило і т. д.

В таких обставинах скликано Кінтальську конференцію в квітні 1916 року. На Кінтальській конференції питання—II чи III Інтернаціонал—стояло вже на чільному місці. Хоч більше як 10 делегатів від лівих не змогли добутися на конференцію із-за імперіялістичних перепон, проте ліві були набагато сильніші, ніж у Ціммервальді. Величезна і напружена діяльність послідовно-революційних груп, що йшли за Леніним, і загострення класової боротьби давали свої наслідки. Загалом із 40 делегатів приблизно 12 належало до лівої групи (проти 8 у Ціммервальді), а в деяких питаннях лівій групі щастило збирати майже половину голосів. Після упертої запеклої боротьби проти правих і хиткого лівого центру кон-

ференція ухвалила, хоч і не цілком, погляд лівих. Про III і про II Інтернаціонал в резолюції не згадувалося, але весь вогонь резолюції був направлений проти II Інтернаціоналу та спроб його проводирів відживити цей труп. З цього боку було зроблено великий крок наперед. Крок наперед зроблено також у питанні про боротьбу за мир. Конференція висловила і проти оборони буржуазної батьківщини і проти соціал-пацифізму, проголосивши, що боротьба за мир може полягати тільки в боротьбі за здійснення соціалізму. Хоч тут не говорилося ще про громадянську війну, але все ж ця формула вела на шлях революційної боротьби з війною. Дальший розвиток подій, революціонізування мас, зростання кризи в країнах, що воювали, приводили до дальшої диференціації в лавах робітничого руху і кристалізації лівих революційних елементів. Жовтнева революція в Росії була величезним чинником до остаточного розколу лівого крила з центром і до створення III Інтернаціоналу.

II. Перший конгрес Комуністичного Інтернаціоналу.

Жовтнева революція прорвала фронт імперіалістичної війни, вона почала добу міжнародньої революції і почала ліквідувати першу світову імперіалістичну війну. Перемога радянської влади в Росії була величезним чинником прояснення революційної самосвідомости пролетаріату, зростання його революційної ініціативи, та й не тільки пролетаріату, а й усіх пригноблених і експлуатованих мас, кого ще дуже пригноблювано й експлуато-

вано підчас війни. Тягар війни день-у-день важчав. Все те, що буржуазне суспільство створювало десятиліттями і в сфері матеріальних цінностей і в сфері духовній, а тут, насамперед, у сфері підкорення трудящих мас буржуазній ідеології,— швидко руйнувалося. Загальноевропейська революційна криза виявлялася дедалі ясніше.

Міжнародне становище і розвиток пролетарської революції перед I конгресом Комінтерну.

Німецький імперіялізм зовсім несподівано для себе перший відчув наступ доби революційних криз. Гогенцоллернівська Німеччина, що сподівалася, спираючись на грабіжницький Берестейський договір, пограбування й окупацію України, продовжувати успішно імперіялістичну війну, дістала якраз з цього боку найуразливіший і несподіваний удар по своїй військовій могутності. Революція в Росії, мирна політика радянської влади, знайомство німецьких трудящих, перевдягнених у салдатські мундири, з більшовиками, або з більшовицько настроєними масами на Україні, все це дуже зрушило наперед революційне хвилювання в Німеччині. Воєнна поразка, з другого боку, ще дужче прискорила революційну кризу. Ця революційна криза кінця 1918 і початку 1919 р. знесла рештки абсолютизму в Німеччині, Австро-Угорщині й Болгарії. Почалася пролетарська революція в Середній Європі.

В листопаді 1918 року німецький пролетаріят скинув юнкерсько-імперіялістичний режим Німеччини. Комуністична партія, що утворилася в грудні 1918 року, стала в авангарді боротьби. Партія була ще молода і не мала революційного досвіду, не була зв'язана глибоким істо-

ричним корінням з пролетарським рухом, і її разом із революційним авангардом пролетаріату було швидко розбито. Німецький „центр“ відіграв найбільшу зрадницьку роль в цій революції.

Відколовшись від соціал-демократичної партії, німецький центр утворив у квітні 1917 р. (на з'їзді в Готі) кавтськіанську Незалежну соціал-демократичну партію. Робітничі маси, обурені відвертим зрадництвом правих проводирів, переходили до незалежних соціалістів. Партія в 1918—1919 р.р. швидко зростала і нараховувала до початку 1919 р. мало не 300.000 членів, зростаючи й далі.

Але все ж права соціал-демократія завдяки силі своїх організацій, що не зруйнувалися, та монопольній легальності мала ще величезний вплив у робітничій класі. Ці дві партії і взяли на себе „тягар влади“ після повалення Гогенцоллернів. Маси були під впливом демократичних ілюзій, що їх ширили обидві партії. Революційне піднесення натрапило на стіну зрадництва, і революцію втопили в крові. Створені піднесенням знизу Рада робітничих і салдатських депутатів та Рада Уповноважених, що були під впливом правих соціал-демократів, ухвалили скликати установчі збори на демократичних основах. Почався рух революції назуспіт, контр-революція розв'язала свої сили, робітничі маси вже добре бачили зрадництво проводирів і швидко лівіли. Але боротьба розвивалася надто швидко, революційне піднесення ще не встигло організаційно оформитися, як його розбила контр-революція. У січні 1919 р. сотні тисяч берлінських робітників виступили на вулицю. Ці виступи були стихійні, без проводу революційної організації. Комуністично настроєні робітники пробували перетворити цей ізольований рух на озброєне

повстання. Контр-революція скористалася з цього, щоб потопити його в крові, розчавити його руками с.-д. Носке. Карла Лібкнехта й Розу Люксембург люто забито.

Але контр-революція, розчавивши першу хвилю революції, не змогла ліквідувати її коріння, її політичних і економічних причин. Рух від Берліну широко розійшовся і захопив усю Німеччину. Але контр-революція зважила берлінський досвід і спровокувала й в інших центрах кілька озброєних вибухів; жорстоко приборкуючи їх, вона відтинала голову, таким чином, робітничій класі, розбивала її революційну верхівку. Повстання в березні 1919 року в Берліні приборкав той же Носке, де вбито найкращого організатора німецької компартії— Лео Іогіхес (Тишко). Таким чином, у Німеччині навесні 1919 р., на час першого конгресу, громадянська війна була в розпалі.

В Австрії рух розвивався повільніше. Компартія, що склалася наприкінці 1918 року, була квола. Вплив соціал-демократів, що створили уряд після Жовтневої революції 1918 року, був великий. Розпад Австро-Угорщини і загроза безробіття та голоду на випадок пролетарської революції в Австрії, що впливала звідци, гальмували даліше революційне піднесення австрійського пролетаріату.

В Угорщині справа пішла трохи інакше. Тут єдиною організованою класою виявив себе пролетаріат. Але він був під впливом соціал-демократичної партії. Компартія зорганізувалася у листопаді 1918 року, під тиском кризи вплив її дуже зростав. В самій соціал-демократичній партії підсилювалось ліве крило. У лютому 1919 р. під впливом щораз глибшої революційної кризи ліве крило

соціал-демократів стало на бік компартії. Угорщина наближалась до пролетарської революції. Таке було становище тут на час першого конгресу.

Економічна криза у Франції була не менше гостра, ніж у Германії та Австро-Угорщині. Ще до початку війни тут зчинялися робітничі заколоти. Кінець війни трохи розрядив напружене становище, але не виправдав сподіванок трудящих пролетарських мас. Страйковий рух зростав, маси виявляли симпатії до радянських республік і стихійно проймалися революційним настроєм. Цей настрій охопив і флоту, що її вирядив французький імперіялізм для інтервенції проти радянських республік. Під впливом цих подій революціонізувалося ліве крило Соціалістичної партії та синдикалізму на чолі з Лоріо, Гільбо, Монатом, Росмером та інш. Між ними встановилася спільна мова на основі боротьби проти імперіялізму та соціал-реформізму. Але ідея розколу була дуже непопулярна. До 1920 р. цього розколу не сталося. Фактично вплив на робітництво та трудящі маси був ще в руках реформістських проводирів. Комуністи не зміogli організаційно закріпити революційний настрій мас.

В Італії становище було трохи інше. Тут пролетаріят мав досвід війни 1912 р. Соціалістична партія Італії була однією з небагатьох великих партій II Інтернаціоналу, що зберегла вірність інтернаціональним ідеям. Центр на чолі з Серраті був куди лівіший, ніж центр по інших країнах. Крайніх реформістів виключено із партії до війни і вони не мали впливу на маси. Ліве крило всередині центру, проте, почало виявлятися лише в 1919 р. на основі загострення класової боротьби та суперечок навколо гасел Жовтневої революції.

В Англії на початку 1919 року прокотилася хвиля страйків, робітничі маси вимагали виконати обіцяні під час війни реформи. Зчинялися навіть сутички з поліцією. Гірники виставили гасло націоналізації рудень і шахт. Насунулась загроза спільного виступу міцної потрійної спілки, що зорганізувалася (гірників, залізничників та транспортників). Буржуазія була добре налякана, і уряд Ллойд-Джорджа пішов звичним для англійської буржуазії шляхом встановлення всіляких комісій, щоб „дослідити становище“, „питання“ тощо, але й тут реформістські проводирі зрадили пролетаріят. Проводирі потрійної спілки зірвали загрозливий страйк 2 мільйонів членів цих спілок. Зрадництво проводирів при полівінні й революціонізуванні мас, загострення класової боротьби дали ґрунт комуністичному рухові в Англії.

Такий же процес відбувався в багатьох інших країнах. Під впливом діяльності Ціммервальдської лівої, щораз глибшої кризи, зростання революційного руху в основних країнах імперіялізму розвалювалися старі соціалістичні партії, утворювався вельми впливовий центр і кристалізувалося ліве революційне крило. В багатьох країнах комуністи починають відокремлюватися від старих „єдиних“ опортуністичних партій, і відбувається процес оформлення самостійних партій комунізму. Навіть ПАСШ захопив цей процес.

Революційний рух перекинувся і на Схід. Під час війни значіння пролетаріату тут зросло. Причиною цього була швидка індустріялізація колоніальних і напівколоніальних країн Сходу під час війни. Пролетаріят по таких країнах, як Індія та Китай, нараховував у своїх лавах по кілька мільйонів чоловіка. Цей пролетаріят нещадно

експлуатовано — так, як його, може, не експлуатовано на Заході підчас первісного нагромадження і промислового перевороту. Це сприяло постати страйковому рухові і створити перші робітничі організації. Пролетарський рух пробудив і селянське населення Сходу. У зв'язку з поверненням після війни кольорових салдатів революційний рух ще більше підсилився. Але найорганізованіше виступила, безсумнівно, національна буржуазія. Вона не могла бути рішучим проводирем революції, в багатьох випадках вона лише примусово ставала на чолі революційного руху, щоб покласти йому край через компроміс з імперіалізмом на основі спільної боротьби проти мас та експлуатації останніх. В процесі боротьби та зрад буржуазії викристалізувалось і тут революційне пролетарське керівництво. Гегемоном руху і тут судилося стати молодому пролетаріатові.

Загальну революційну кризу ще дужче підсилив після війни „мир“. Мир розбив ілюзії в масах про „справедливі цілі“ війни, „останньої війни“, війни за „краще майбутнє“ і т. д. Грабіжницький Версальський мир знищив ілюзії трудящих мас не тільки Заходу, а й Сходу. Принцип самовизначення націй для колоніальних і напівколоніальних народів замінено принципом привласнення здобичі, поділу награваних країв між переможцями. Ірландія, Єгипет, Індія та інші колонії Англії не дістали обіцяного самовизначення. Німецькі колонії захопили переможці. Південнослов'янська і Чехо-Словаччина були утворені коштом територій з іншим національним складом. Імперіалізм Версальським миром наочно викрив, що він — капіталізм передсмертний, що хапається за живих. Якщо світова війна безпосередньо своєю при-

чиною, як каже програма Комінтерну, мала критичну стадію розвитку суперечностей між державними перегородами та зростанням продукційних сил світового господарства, то Версальський мир не тільки не знищив (і не міг знищити) ці державні перегорожі, а збільшував їхню протяжність на 10 тисяч кілометрів, балканізував Європу. Імперіалізм не міг навіть вогнем і мечем здійснити об'єктивно прогресивну місію. Огнем і мечем він, навпаки, намагався затримати історичний розвиток, тіг цей розвиток назад.

За політичною кризою стояла, посилюючи її, криза господарства. Війна вщент зруйнувала й виснадила народне господарство. За різними підрахунками, во́на ви́йшла країнам, що во́йювали, 300—500 млрд. карбованців, тобто, приблизно, стільки, скільки становить тепер все національне багатство найбільшої і найбагатшої імперіалістичної країни—ПАСШ. Економічна криза, що настала вже перед війною, набрала після війни нечуваної в історії гостроти. Демобілізація армії і промисловости створила мільйонні кадри безробітних, товарооборот між країнами був розірваний, сировинні джерела розладжені, дорожнеча зростала, становище пролетаріату було жахливе. Альтернатива, що перед нею стояла буржуазія, була така: або стихійне зростання революційного руху на чолі з комуністичними партіями, що швидко утворюються і зростають, змете капіталістичний режим, або ж у цей період піднесення революції реформістські партії через різні маневри в основному вдержать рух у своїх руках, приборкають його, призведуть до поразки пролетаріату, і на цій основі буржуазія, нещадно експлуатуючи пролетаріат, почне відроджувати виробничі сили свого гос-

подарства. Було цілком очевидно, що Жовтнева революція в Росії відкрила початок нової епохи в історії людства, що утворення комуністичних партій на Заході неминуче веде до створення нового загального знаряддя міжнародньої пролетарської революції—до III, Комуністичного Інтернаціоналу. Реформісти повинні були протипоставити йому свій антикомуністичний, імперіялістичний II Інтернаціонал. Звідси шалена їхня діяльність, щоб відродити гнилий труп — II Інтернаціонал.

Конференція II Інтернаціоналу відбулася в Берні в лютому 1919 року; на ній було до 100 чоловіка. Прибуло чимало партій центру і деякі ліві, що швидко покинули конференцію. Як і у Версалі, тут почали шукати причинців війни, як і у Версалі, їх знайшли в соціялістів переможеної країни. Конференція виставила вимогу створити Лігу Націй, що повинна розв'язати всі міжнародні питання. Відроджений II Інтернаціонал був, таким чином, попервах, знаряддям геть чисто союзницького імперіялізму.

Всі ці міжнародні обставини—розвиток революційного руху, відродження II Інтернаціоналу—гостро поставили перед міжнароднім комунізмом питання створити III, Комуністичний Інтернаціонал. Баритися тут уже не можна було. Для багатьох хитких після Бернської конференції питання стало ясне. Росія, що відбивала напад інтервенції, являла собою базу для міжнародньої пролетарської революції і Комуністичного Інтернаціоналу. Питання про те, щоб скликати I конгрес нового революційного Інтернаціоналу, поставлене ще у відозві ЦК РКП від 24 січня 1919 року, стало цілком невідкладне. Доба міжнародньої пролетарської революції розпочалася. Жовтнева перемога

в Росії зробила цей початок. За дальші півтора роки майже весь світ був охоплений громадянською війною. Пролетаріят і трудящі маси штурмували „твердиню“ капіталізму, і загальна криза капіталізму була в найгострішій своїй стадії. Питання про те, щоб об'єднати міжнародні революційні сили пролетаріату, про міжнароднього керівника, про центральний штаб світової пролетарської революції цілком вистигло. Незмінний проводир і керманець цього руху, Ленін, у статті „Завоеванное и записанное“, написаній у зв'язку з I конгресом Комінтерну, якнайяскравіше відбив увесь напрям і дух подій, що розгорталися.

„Новий рух прямує до диктатури пролетаріату, прямує, незважаючи на всі хитання, на розпачливі поразки, незважаючи на нечуваний й неймовірний „руський хаос“ (якщо судити з-околу, на взір), прямує до радянської влади з силою, що все змітає з шляху потоку мільйонів і десятків мільйонів пролетарів.

Ми це записали. У наших резолюціях, у тезах, доповідях і промовах відбилося вже завойоване. Теорія марксизму, освітлена яскравим світлом нового всесвітньо-багатого досвіду революційних робітників, допомогла нам зрозуміти всю закономірність того, що діється. Вона допоможе пролетарям усього світу, що борються за повалення капіталістичного найманого рабства, ясніше усвідомити цілі своєї боротьби, твердіше йти шляхом, що вже намітився, певніше й твердіше брати перемогу і закріпляти перемогу.

Заснування III, Комуністичного Інтернаціоналу є початок інтернаціональної республіки рад, міжнародньої перемоги комунізму“.

Основні риси I конгресу Комінтерну.

Згадана вище відозва ЦК РКП та Бюра чужоземних комуністичних груп у Росії від 24 січня 1919 року виклала програму й тактику нового міжнароднього комуністичного руху та ставлення його до соціалістичних партій. Відозва зверталася до 39 комуністичних і лівих соціалістичних партій та організацій, запрошуючи їх на установчий конгрес Комуністичного Інтернаціоналу.

Конгрес відкрився 2 березня 1919 року. На ньому було 34 делегати з ухвальним голосом і 16 з дорадчим від 19 країн Європи, Америки та Азії. Бльокада Радянського Союзу, що й далі тривала, надзвичайно перешкоджала делегатам прибути на конгрес. Багато делегатів спізнилися, деякі прибули, коли вже закінчився конгрес, а деякі і зовсім не потрапили на конгрес. Уперше в історії на міжнародньому робітничому конгресі були представники трудящих поневолених східних країн — Китаю, Кореї, Туреччини, Туркестану та інш. Комуністичний Інтернаціонал з перших же днів свого існування виступив як організація пролетарів усього світу, усіх п'яťох частин світу, незалежно від раси, національності й мови, як організація визволення всього пригнобленого людства.

На порядку денному конгресу стояло 9 питань.

Перше стояло питання про конституювання III, Комуністичного Інтернаціоналу, питання про те, чи треба встановити такий Інтернаціонал, як політичного керівника міжнароднього робітничого руху, чи цю справу можна ще відкласти, створити, може, покищо аби яку комісію, виконавчий орган конференції або щось подібне до цього — з тих міркувань, що ще не вистигли умови створювати

новий Інтернаціонал, робітничий рух ще не підготовлений до такої події, і що треба підготувати політично такий всесвітньо-історичного значіння факт. Розуміється, це питання було найважливіше питання для всього робітничого руху.

Друге питання порядку денного було „доповіді з місць“, доповіді представників різних країн та різних груп і партій. Треба було мати всю конкретну картину міжнародного робітничого руху, знати становище партій, їхніх різних флангів, становище комуністичних груп, як далеко пішла їхня кристалізація, оформлення і т. д. Для постави й розв'язання тактичних питань це було абсолютно неодмінне.

Третє питання було про платформу міжнародного конгресу. Тут конгрес повинен був дати основні моменти, викласти основні свої погляди на найголовніші питання принципового й політичного порядку, на питання робітничого й соціалістичного руху, погляди Комуністичного Інтернаціоналу на сучасний лад і його долю, погляди Інтернаціоналу на методи боротьби за визволення робітничої класи, як він ставиться до різних інших течій у робітничому русі і т. д. Словом, тут треба було дати своєрідний попередній нарис майбутньої програми Комуністичного Інтернаціоналу.

Четверте було питання про буржуазну демократію та пролетарську диктатуру. Тут конгрес повинен був дати відповідь на найголовніше й найважливіше питання сучасності, нової епохи в історії суспільного розвитку, — на питання про буржуазну демократію і пролетарську диктатуру, тобто на питання, як ставитися до буржуазної держави і до держави пролетарської диктатури. Зрозуміло, що

для робітничого і комуністичного руху, для нового Інтернаціоналу його позиція в цій справі повинна була стати за основу всієї тактики й політики. Ставлення до цього питання було й стало за найважливішу відмітну рису між усіма різними ідеями та течіями в робітничому русі. Пролетарська диктатура відкривала нову епоху в історії людського розвитку, вона приходила на зміну як наслідок повалення буржуазної демократії. Негативне або позитивне ставлення до ідей диктатури пролетаріату означало негативне або позитивне ставлення до боротьби за нову епоху розвитку, до боротьби проти імперіялізму, до боротьби за визволення робітничої класи.

П'яте на порядку денного конгресу стояло питання про Бернську конференцію та про ставлення до соціалістичних течій. Тут конгрес повинен був, поперше, виявити свою непримиренну позицію щодо відродженого трупку — II Інтернаціоналу, подруге, подати свою аналізу сучасного соціалістичного руху, показати, які існують у ньому угруповання і як він ставиться до цього руху загалом і до окремих його угруповань.

Шосте на порядку денному конгресу було питання про міжнародне становище й політику Антанти, потім маніфест конгресу, доповідь про білий терор; дев'яте — вибори Бюра та різні організаційні питання.

Конгрес працював в Москві 6 днів — з 2 по 7 березня.

Найважливіша постанова конгресу є доповідь і тези Леніна про буржуазну демократію і пролетарську диктатуру. Ці тези стали, як тепер вживано казати, залізним фундаментом, що на ньому збудовані всі його ідеї і тактика, який установив, визначив усю його практичну роботу.

Буржуазна демократія і пролетарська диктатура.

Тези Леніна про буржуазну демократію і пролетарську диктатуру, що їх ухвалив I конгрес Комуністичного Інтернаціоналу, безсумнівно являють собою епоху в розвитку світового робітничого руху.

Значіння ухвалених тез полягало, поперше, в тому, що вони підвели ідейно-політичну базу і визначили основний напрям роботи комуністів по всіх країнах. Поки їх не ухвалювали, в комуністичному русі могли бути ті чи інші суперечності в справі як ставитися до конкретної форми пролетарської диктатури, в справі перехідних форм від буржуазної демократії до пролетарської диктатури. Тези ж поставили таку чітку, різку межу між комунізмом і реформізмом, між пролетарською диктатурою і буржуазною демократією, що коли на них пристає якась партія, це зобов'язує її розірвати з реформізмом і пристати до Комуністичного Інтернаціоналу. До I конгресу політичні партії в робітничому русі могли поділятися на ті чи інші ознаки. Тези визначили нову межу, звели новий вододіл у робітничому русі обґрунтували нові ознаки, що за ними повинно поділяти соціалістичний рух,— ставлення до буржуазної демократії і до пролетарської диктатури, тобто до двох кардинально-протилежних типів держави і класового панування.

Основні елементи науки про буржуазну демократію і пролетарську диктатуру Ленін виклав ще в книзі „Государство и революция“. На конгресі і в тезах це питання систематизовано, спеціально подано як вододіл, що відокремлює Комуністичний Інтернаціонал від II Інтернаціоналу, як питання, найважливіше для комуністичного

руху. В цій науці Ленін відродив революційний марксизм і розвинув його для сучасної епохи. Як Ленін зазначав ще в книзі „Государство и революция“, опортуністи II Інтернаціоналу поховали науку Маркса про пролетарську диктатуру і замінили її службою буржуазній демократії. Диктатура пролетаріату, на думку Маркса, особливо чітко формульовану в його увагах на книгу Бакуніна „Государство и революция“, знаменує початок нової доби, доби переживання клас і класових суперечностей, оскільки відживають класи, знаменує зміну цілої історичної ери — щораз гострішої класової боротьби — перехідною добою вимирання клас, що відкриває еру безкласового суспільства.

Опортуністи відкинули цю науку, що являє собою, як вони кажуть, лишок революційної фантастики, і замінили її теорією реформ, згідно з якою робітнича класа повільно, частинами, приходить до влади, не руйнуючи буржуазної держави; без революції, парламентарським способом, він дістає всю владу й повільно перетворює буржуазне суспільство — знов же демократичним способом — на суспільство соціалістичне; класова боротьба не може доходити до революцій, до громадянської війни, буржуазну демократію не заміняється на диктатуру пролетаріату. Ця наука в теорії означала й означає присягу на вірність буржуазії, сучасному імперіялізмові, бо інших форм знищити імперіялізм, крім пролетарської революції, немає, так тамо як немає й інших форм, що можуть замінити буржуазну демократію, крім диктатури пролетаріату. Буржуазна демократія, хоч якої б вона форми набрала, не може бути чимсь іншим, як виявом влади буржуазії, її фактичної диктатури. Справжню владу проле-

таріят може дістати, тільки зруйнувавши буржуазну державу, зруйнувавши її апарат поліції, армії, урядництва, зруйнувавши весь апарат примусу й насильства і створивши натомість свою державу, свій апарат—апарат знов же насильства, але насильства експлуатованих, під цілковитим і неподільним проводом пролетаріату, над їхніми смертельними ворогами—експлуататорами,— словом, створивши диктатуру пролетаріату, історично конкретною формою якої є радянська влада.

Ці основні погляди комуністів, що стали за вісь всієї програми Комінтерну, ухваленої на VI всесвітньому конгресі, і обґрунтовані доповіддю і тезами Леніна.

Тези про буржуазну демократію і пролетарську диктатуру мають 22 пункти. В цих пунктах крок по кроку Ленін викриває все лицемірство соціал-демократії та буржуазії. В тій поставі питання про демократію і диктатуру, що її дають реформісти й буржуазія, найголовнішим було те, що питання ставилося і ставиться „взагалі“—про диктатуру взагалі, демократію взагалі, при чому пропускається вся аналізу класового змісту цих форм. Така постава має єдину мету—замазати перед масами, що диктатура в СРСР є диктатура пролетаріату, а демократія в імперіалістичних країнах є влада буржуазії. Ленін зазначав, що із зростанням революційного руху буржуазія та її лакеї були заклопотані підшукати найідеальнішу аргументацію за буржуазну демократію проти пролетарської диктатури. Зазначена постава питання давала реформістам найважливіші аргументи. Ленін зазначав, що нема демократії взагалі, а є буржуазна демократія, нема диктатури взагалі,—є диктатура пригнобленої класи, тобто пролетаріату, над

експлуататорами й гнобителями. „Історія вчить нас, що ще ніколи пригноблена кляса не діставала й не могла дістати влади без попереднього періоду диктатури, тобто завоювання політичної влади і насильницького припинення найшаленішого, дикого, що не відступає ні перед яким злочинним опором, який завжди чинять експлуататори“. Соціялісти всіх країн учили колись цього, і якщо тепер вони різко змінили фронт і виступили проти диктатури пролетаріату, за буржуазну демократію, то це доводить, що вони перестали бути соціялістами, зрадили соціалізм заради імперіялістичної буржуазії. Доти, доки пролетаріат не йшов на революційний приступ проти панування буржуазії (буржуазної демократії), „соціялісти“, котрі брехали, а котрі клялися диктатурою пролетаріату; коли ж історичний момент вистиг і пролетаріат справді практично взявся до справи завоювати диктатуру пролетаріату, всі ці „соціялісти“ одразу ж змінили тон і забалакали про буржуазну демократію так, ніби вона перестала бути апаратом пригноблення трудящих, обернулась на чисту безкласову демократію, демократію, що за неї буржуазія ладна скоритися голосові більшості, не буде переважати цю більшість збройною силою. Соціялісти уславляють Паризьку Комуну, але коли тепер пролетаріат узявся саме продовжувати справу Комуні, соціялісти забувають конкретне значіння Паризької Комуні, забувають, що Комуна була саме формою диктатури трудящих, а не парламентською установою, забувають, що комуна насамперед „взялася до спроби розбити буржуазний державний апарат, а також апарати урядовницький, судовий, військовий і поліцейський, зруйнувати їх вщент і замінити їх на самоуправну масову

організацію робітників“ і трудящих взагалі. „Саме тепер, коли рух на користь рад, що охоплює весь світ, перед очима всіх продовжує справу Комуни, зрадники соціалізму забувають досвід, практику й конкретну науку Паризької Комуни і повторюють стару буржуазну казку про „демократію взагалі“.

Так звані соціалісти говорять про буржуазну демократію як про якусь чисту демократію. Але досить узяти кожен частину цієї „чистої демократії“, щоб побачити, що це демократія тільки для буржуазії, а робітникам дістається тільки те, що хоче буржуазія, те, що зміцнює і зберігає панування буржуазії. Наприклад, воля зборів. Робітники знають, що воля зборів у буржуазній державі є пустий звук, бо за панування капіталу зрозуміло, що нечисленна (але хазяїн усіх засобів) буржуазія має всто-надцятьоро більше можливостей, ніж пролетаріят, улаштовувати ці збори і в розумінні матеріальному і в розумінні вільного часу, фізичних можливостей. Хоч пролетаріят і трудящі становлять переважну більшість народу, вони зовсім обмежені цією стороною і в розумінні матеріальному і в розумінні часу й фізичних можливостей. Так само стоїть справа з волею преси. Буржуазія, маючи в основному всі засоби матеріального і духовного виробництва, як показала сучасна практика, наприклад, в Англії і по інших країнах, може кожного моменту, коли їй вигідно, позбавити робітників тих чи інших можливостей користуватися з „демократії“. Маючи в своїх руках увесь апарат пригноблення, буржуазія кожного моменту може припинити чинність кожного пункту своєї „демократії“,—і робить це. Зрозуміло, що за таких умов основні буржуазно-демократичні свободи

практично перетворюються для робітників на ніщо. Їх дають робітникам тільки в тій порції, в якій це не загрожує владі буржуазії; як тільки робітники захотять дістати більше, вони дістають багнети,—оголошення громадянської війни від буржуазії. Щоб дістати більше, треба мати владу; на громадянську війну, що її фактично перманентно оголошує буржуазія, треба відповісти громадянською війною від пролетаріату, війною наступальною, повалити буржуазію і захопити владу. Надто стосується все це до імперіялістичної доби, що знаменує все більше посилення виконавчої влади буржуазії, заміну буржуазної демократії на фашистсько-буржуазну державу, що доводить увесь міжнародній розвиток за останні 10 років і що ретельно проаналізовано в роботах VI конгресу Комінтерну. Імперіялістична доба дедалі ясніше показує робітникам, якою облудою є „фрази про чисту демократію“, показує, що буржуазна демократія є лише форма диктатури буржуазії, замаскована форма, що із загостренням класової боротьби щораз більше виявляє свою суть і ліквідується від самої буржуазії. За такого становища якнайясніше виявляється, що пролетаріат не може звільнити себе і всі інші класи, не поваливши буржуазну державу і не створивши диктатуру пролетаріату, тобто без пролетарської революції і громадянської війни. Диктатура пролетаріату цілком виправдовує себе як засіб повалити ярмо гнобителів, як єдиний шлях визволити пролетаріат. І це зрозуміло. Величезна й глибока революція в історії людства не може відбутися без небувалого загострення класової боротьби, без глибоких потрусів, без зруйнування основ старого ладу та його держави, без створення нового типу держави. „У капіталістичному

супільстві, коли загострюється класова боротьба, що лежить в його основі, не може бути чогось середнього між диктатурою буржуазії і диктатурою пролетаріату“.

Отже, буржуазна демократія—це форма панування буржуазії і її фактична диктатура,—і в цьому суть справи. Навпаки, пролетарська диктатура є форма пролетарської демократії. Справді, ради є форма найширшої масової демократії, демократії для величезної більшості населення, для всіх трудящих, демократія, що її не може дати й не давала жодна буржуазна демократія. Навіть найвідсталіші маси, які в найдемократичніших буржуазних республіках, будучи за законом рівноправними, на ділі через різні хитрощі відсуваються від участі в політичному житті, радянська влада притягає до постійної і при цьому вирішної участі управляти державою. „Стара, тобто буржуазна, демократія і парламентаризм були так організовані, що саме трудящі класи стояли найдалі від урядового апарату“. Радянська ж демократія основана на постійному і дедалі більшому зв'язку й наближенні робітничих мас до урядового апарату. Для цього існують усі органи пролетарської диктатури і вся система її організації згори донизу. За радянської влади армія дійсно здатна до єднання з пролетаріатом, з усіма трудящими масами і здійснює роззброєння буржуазії. Усі соціалісти, на чолі з Марксом, ставили собі за мету знищити буржуазну державну владу та її апарат. Цю мету перш здійснила тільки радянська влада. За радянської влади і тільки за неї—і в цьому її історичне значіння—не тільки здійснюється демократія трудящих, але разом із розвитком та зміцненням економічної бази соціалізму ця демократія дедалі більше поширюється і

поглиблюється, поки, нарешті, державний апарат зовсім не зливається з трудящими масами і не перестає існувати взагалі як апарат примусу, поки не перестає існувати держава,—вона відмирає, як відмирають і кляси. Інше ми бачимо в буржуазній демократії. Разом із зростанням, розвитком і загниванням буржуазного суспільства демократія дедалі вужчає, поки не заміняється на режим фашистської диктатури в тій чи іншій формі.

Такі основні пункти Ленінових тез про буржуазну демократію і пролетарську диктатуру. В основній доповіді Ленін особливо підкреслює потребу переважної участі в радах наймитства і сільської бідноти. Це було важливо підкреслити і в зв'язку з тим, що це надто важке завдання, і через те, що робота компартії, партії пролетаріату, і тоді й тепер майже по всіх країнах найгірша саме в цьому пункті, в пункті, не виконавши якого не можна ні успішно завоювати пролетаріатові владу, ні зміцнити й розвинути цю владу після її завоювання.

Тези Леніна ухвалив конгрес. У додатках, що запропонував Ленін, дано директиву, щоб ці тези всюди широко пропагувати серед найвідсталіших верств населення, серед найзатурканіших трудящих і пригноблених усіх частин світу. Форма й ідея рад,—казав Ленін,—така проста, зрозуміла й зручна, що вона доступна найвідсталішому, найзатурканішому трудящому. Її розуміє і зможе здійснити і культурний революційний пролетаріат Заходу, і найвідсталіші селяни, кулі й фелахи Китаю, Індії, Єгипту, і раб-негр Африки, і напівраб-селянин Азії,—словом, усі пригноблені і експлуатовані, що хочуть повалити ярмо експлуататорів і визволити трудящих. Ці тези й досі лишаються і лишатимуться,—доти, доки про-

летаріят здобуде світову диктатуру, доки він здійснить програму Комуністичного Інтернаціоналу, — найважливішим, центральним, основним питанням усього нашого руху. Ці тези будуть найважливішим документом в усьому світовому робітничому й комуністичному русі. Як зазначає програма Комуністичного Інтернаціоналу, сила й значіння її полягає в тому, що вона спирається на все-світній історичний досвід робітничого руху, на досвід Паризької Комуни, Жовтневої революції, на Віденське повстання, на Кантонське повстання — першу спробу пролетаріату пригніченого колоніального і напівколоніального людства завоювати владу. Саме в цьому полягає також уся сила Ленінових тез, і вони є не тільки продукт теоретичної творчості, а й насамперед продукт творчості світової історії, розвитку світового робітничого руху. У цьому їхня основна непереможна сила й значіння.

Інші постанови I конгресу.

На всі зазначені в порядку денному питання конгрес ухвалив постанови. Найбільші суперечки викликало питання про те, чи вважати конференцію за установчий конгрес Комуністичного Інтернаціоналу, чи тільки за попередню конференцію для того, щоб підготувати створення Комуністичного Інтернаціоналу. Конгрес, почавши працювати 2 березня, переніс тимчасово це питання, ухваливши вислухати спочатку доповіді з місць, щоб питання стало ясніше, щоб розв'язати його на основі багатшого матеріалу і, крім того, щоб на обговорення його прибули делегати, які ще були в дорозі. Мале число делегатів, ідейна неоформленість деяких комуністичних

організацій з центристською спадщиною, поразки, що їх зазнали в Німеччині й Фінляндії, примушували деяких делегатів вагатися, а інших виступати проти негайного заснування Комуністичного Інтернаціоналу. Особливо рішуче останній погляд висловлював німецький діяч Альберт (Гюго Еберлейн). Він мотивував його тим, що поспішати шкідливо, що комуністичний рух ще кволий, неоформлений, маси йдуть за реформістами й центристами, не розуміють ще потреби III Інтернаціоналу, це питання ще не підготовлене, що нічого наслідувати II Інтернаціонал, що поспішив з своїм відродженням і т. д. Але переважна більшість делегатів висловились за те, щоб конференція оголосила себе за установчий конгрес Комуністичного Інтернаціоналу. Вони справедливо мотивували свою позицію тим, що Комуністичний Інтернаціонал має вже досить історичного підготування, що класова боротьба чимдень шалено загострюється, громадянська війна розгортається, і баритися в такий час, коли до того ж II Інтернаціонал активно взявся до організації контр-революційного фронту, не можна. Крім того, Радянському Союзові з усіх боків загрожують інтервенцією, і цю цитаделю світової революції, підпору Комуністичного Інтернаціоналу, треба оборонити; обидва ці завдання нерозривно зв'язані одне з одним. Керівництво пролетарською революцією і громадянською війною на Заході, оборона Радянського Союзу, — ці завдання не можна виконати без Інтернаціоналу III, Комуністичного, протиставленого II Інтернаціоналові. Тимто з'їзд на засіданні 4 березня переважною більшістю голосів, з п'ятьма, що втрималися, ухвалив постанову: „Конституюватися як III Інтернаціонал і ухвалити назву—Комуністичний“.

У багатьох доповідях делегати від різних країн, що репрезентували комуністичні партії і групи або групи, що приставали до комунізму, змалювали становище в себе на батьківщині. Всі ці доповіді були основою для того, щоб конгрес зрозумів міжнародне становище і для його постанов.

Конгрес вислухав доповідь і ухвалив тези про платформу Комуністичного Інтернаціоналу. Як уже говорилося вище, платформа ця була своєрідним початковим нарисом, попереднім проектом програми Комуністичного Інтернаціоналу. Насамперед вона повинна була показати основні цілі й засоби комуністичного руху. Виходячи з науки Леніна про імперіялізм і пролетарську революцію, платформа аналізувала основи політичної організації для різних країн, що перебувають на різних ступенях економічного й політичного розвитку, підсумувавши досвід революції і особливо Жовтневої пролетарської революції. Вся платформа будувалася на основі аналізу кризи капіталізму. За найближчу мету вона виставляла: завоювати пролетаріатові політичну владу. Розгортаючи аналізу розвитку сучасного капіталістичного суспільства, переходу капіталізму на імперіялістичну стадію, крок по кроку досліджуючи зростання капіталістичних і імперіялістичних суперечностей, спроби буржуазії перемогти класову структуру свого суспільства через систематичний підкуп верхівки робітників, створюючи робітничу аристократію, платформа показувала, як усі ці спроби буржуазії розвалилися під натиском неминучого зростання суперечностей і як зростання цих суперечностей призвело до імперіялістичної війни, що виявляла кризу капіталізму, до війни, що нею буржуазія, як і іншими

засобами, намагалася розв'язати цю кризу, усунути на-
громаджені суперечності. Але імперіялістична війна не
тільки не усунула, а ще більше загострила ці супереч-
ності і породила нову добу. Це — доба комуністичної
революції. Перемога комунізму стала питанням рятунку
всього сучасного людства, за неї повинен боротися
III Інтернаціонал. Проти нього стоять світовий імперія-
лізм, Ліга Націй і II Інтернаціонал, що борються за те,
щоб придушити пролетарську революцію і разом і проти
визволення сучасного людства. Платформа далі перехо-
дила до аналізу питання про буржуазну демократію
і пролетарську диктатуру. Завоювання влади пролета-
рією, здійснення диктатури пролетаріату ставилось
у платформі як центральне завдання. Як і програма Ко-
муністичного Інтернаціоналу, платформа була платфор-
мою пролетарської диктатури. Переходячи до питання
про тактику, тобто про шляхи й засоби боротьби, плат-
форма виходила з науки про пролетарську революцію,
як неодмінний шлях завоювання влади, і про збройне
повстання як завершення революції, без чого не можна
завоювати владу. Платформа аналізувала засоби й шляхи
боротьби і в добу миру, і в період революційний,
і в передових, і у відсталих країнах. Комуністичний Ін-
тернаціонал оголосив себе за проводиря революційного
руху проти імперіялізму в усьому світі.

Конгрес вислухав доповідь і ухвалив резолюцію про
Бернську конференцію і проставлення до соціалістичних
течій. Резолюція викривала соціал-імперіялістичний ха-
рактер II Інтернаціоналу і розглядала його як знаряддя
буржуазії. Конгрес оголосив себе непримирьним воро-
гом II Інтернаціоналу і закликав усіх робітників прова-

дити проти нього рішучу боротьбу, без чого неможлива перемога пролетарської революції. Щождо „центру“, конгрес визнав за неодмінне поставити завдання відвоювати в нього найреволюційніші й пролетарські елементи, що можливо лише тоді, коли нещадно викривати проводирів центру і його політику. З центром треба розірвати, бо він тільки приховує відвертий опортунізм. Момент розриву залежить від конкретної ситуації.

В питанні про міжнародне становище й політику Антанти конгрес ухвалив резолюцію, що викриває грабіжницьку політику після війни. Так само, як і до війни і більше ніж до війни, панують анексії, контрибуції, розподіл і переділ спірних країв; самовизначення народів зовсім не провадиться, силою зброї приборкуються хвилювання пригноблених народів. Багато глибоких суперечностей загострюється. Ліга Націй є тільки зброя в руках імперіялістичних груп. Соціал-демократи Німеччини провадять політику відтворення німецького імперіялізму, а II Інтернаціонал виконує контр-революційні доручення Антанти. Дрібні й невідомі держави перебувають під впливом великих держав. Ввесь імперіялістичний світ бореться проти Радянського Союзу і пригноблених народів. Резолюція зазначала, що дальше панування фінансового капіталу призвело б до нечуваної експлуатації і поневолення, до політичної реакції, політики озброєння і, кінець-кінцем, до нових винищувальних воєн. Десятиліття, що минуло після I конгресу, цілком потвердило цей його прогноз.

6 березня конгрес ухвалив маніфеста до пролетарів усього світу. Маніфест установив, що Комуністичний Інтернаціонал є наступник I Інтернаціоналу, що здійснив

науку Маркса і Енгельса про пролетарську революцію. Маніфест викрив імперіялістичну політику Версальського миру й контр-революційну роль II Інтернаціоналу і підкреслив, що самовизначення націй, визволення пригноблених народів може забезпечити тільки пролетарська революція. На всю височінь маніфест поставив колоніальне питання. Звертаючись до народів Африки й Азії, маніфест виголошував, що час пролетарської революції в Європі буде й часом їхнього визволення. Визволення селянства і робітничої класи колоній нерозлучне з визволенням робітничої класи розвинених капіталістичних країн, і навпаки. Маніфест з'ясовував суть рад, викрив збанкрутування II Інтернаціоналу і закликав до революційної боротьби за владу рад, за диктатуру пролетаріату, за III Інтернаціонал.

Конгрес вислухав також доповідь про білий терор і ухвалив резолюцію на це питання. Резолюція давала картину терору буржуазії проти трудящих і насамперед революційного пролетаріату, терору, що його не можна відокремити від капіталізму, що зв'язаний з усією його системою і тільки неймовірно посилився на передсмертному його етапі. Резолюція змальовувала терор по всіх капіталістичних країнах — терор російських генералів, німецької і австрійської буржуазії, демократичної Швейцарії, вільної Америки, Англії та інших дрібних і великих капіталістичних країн. Резолюція викривала роль соціал-демократії в цій справі, показувала, як соціал-демократія, залежно від ситуації, від приховування буржуазного терору доходить до активної його організації, що особливо яскраво виявилось в Німеччині, де під проводом соціал-демократії люто забили найвидат-

ніших проводирів німецького й світового пролетаріату— Розу Люксембург, Карла Лібкнехта і Лео Іогіхеса (Тишко). Резолюція описувала буржуазний терор в усіх його формах— від індивідуального й найвитонченішого до масового винищування тисяч і десятків тисяч революційних пролетарів.

Нарешті, конгрес заслухав доповідь про Ціммервальдське об'єднання і заяву учасників Ціммервальдської конференції, її лівого крила— Леніна, Зінов'єва, Троцького, Раковського і Платтена— про те, що Ціммервальдське об'єднання пережило себе після відходу „соціалістів“ до соціал-зрадників і після заснування лівих елементів Комуністичного Інтернаціоналу ухвалив постанову вважати, що Ціммервальдське об'єднання ліквідовано.

Організаційні питання Інтернаціонал відклав до II конгресу, через невідготованість питання і малу кількість учасників I конгресу. Якщо політично й ідейно конгрес був цілком історично підготований, якщо теоретично підготовані й оформлені були основні питання, то організаційною стороною рух був кволий, як це неминуче для всякого нового руху на перших щаблях його розвитку.

Малий досвід у царині організації і тактичної роботи не міг дати основи для серйозно пророблених інтернаціональних розв'язань організаційних питань. Всі ці питання в основних рисах розв'язано на II конгресі. Ці постанови разом із зростанням руху поступово доповнювались, набирали чимраз чіткішої і досконалішої форми, дедалі більше революціонізуючи й більшовизуючи світову компартію вкупі і її секції зокрема.

Значіння I конгресу.

I конгрес виконав ті історичні завдання, що стояли перед ним. Ухваливши Ленінові тези, він заклав ґрунт для всього розвитку сучасного комруху. Ухваливши постанову про заснування Комуністичного Інтернаціоналу, він створив загальне знаряддя міжнародньої боротьби за світову диктатуру пролетаріату, він створив центральний провідний штаб цієї боротьби і встановив остаточний крах опортунізму й усіх течій, що пристають до нього. Конгрес оголосив розкол з опортунізмом і ухвалив тези про те, що визволення і єдність робітничої класи можливі тільки під прапором комунізму. Загалом, найголовніші ідейно-політичні основи ленінізму запроваджено в життя — засновано ленінський Інтернаціонал з ленінськими ідеями.

Зрозуміло, що конгрес міг розв'язати тільки найважливіші питання. Кілька другорядних хоч і важливих питань можна було розв'язати тільки на основі дальшого розвитку, дальшого досвіду. Зовсім не ставилося на конгресі питання про профспілки. Цей факт може викликати нерозуміння: чому, справді, таке важливе, кардинальне питання руху зовсім не зачепили? Пояснення цього лежить, звісно, не в тому, що Ленін та ті, хто був з ним, не розуміли значіння цього питання. Цей факт пояснюється тим, що Інтернаціоналові треба було безпосередньо повести революційний наступ на капіталістичну державу. Рух на той момент не міг орієнтуватися на „мирну, органічну“ роботу в робітничій класі, — революційний вихор захоплював маси, і через різні нові організаційні форми масового революційного руху вів їх до

нової, небувалої організації влади — до рад. І треба було розв'язати насамперед це основне революційне завдання. Але безсумнівно також, що багато хто з делегатів недооцінювали роботу в профспілках взагалі, як і в інших формах політичної організації і організації мас, зокрема в парляменті, що потім стало за джерело лівої хвороби, якій Ленін присвятив свою роботу „Детская болезнь „левизны“ в коммунизме“ і що її під проводом Леніна порівняно легко подолали.

У статті „Завоеванное и записанное“ Ленін писав:

„Тривале тільки те в революції, що завоювали маси пролетаріату. Записувати варто тільки те, що справді тривало завойовано.

Заснування III, Комуністичного Інтернаціоналу в Москві 2 березня 1919 р. було записом того, що завоювали не тільки російські, а й німецькі, австрійські, угорські, фінляндські, швайцарські, словом, міжнародні пролетарські маси.

І саме через це заснування III, Комуністичного Інтернаціоналу є справа тривала“.

Тепер кожний революційний робітник, кожний комуніст бачить, як здійснились ці пророчі слова: справді, Комуністичний Інтернаціонал завоювали маси, і в цьому його сила, могутність, міць і запорука його перемоги. І цим шляхом, завжди на чолі мас він розвивається й до цього дня. Тільки постійно проводячи лінію войовничого марксизму-ленінізму, і в сфері розвитку ідей і в сфері організації, Комуністичний Інтернаціонал може зростати й перемагати. Він зростає разом із розвитком всього міжнароднього робітничого руху і може зростати, тільки непримиренно борючись з усякими відхиленнями від ле-

нінізму і насамперед з ухилами, що виявляють безпосередньо і відверто натиск опортунізму, з відхиленнями, що без поразки їх неможлива перемога пролетарської революції. Здійснити розкол з опортунізмом і провадити непримиренну боротьбу з усіма його спільниками й агентами, свідомими й несвідомими, що зайшли всередину і перебувають поза комрухом, — такий основний заповіт I конгресу Комуністичного Інтернаціоналу. Так він заклав революційний пролетарський рух у всьому світі і веде його вперед до диктатури пролетаріату, до завоювання світової влади рад. Цю світову диктатуру пролетаріату треба ще завоювати, і це можливо тільки на основі непримиренного ленінізму, так само, як і розвиток будівництва соціалізму в Росії можливий тільки на цій же основі. Тимто цілком правильно програма Комінтерну так визначає суть і значіння Комуністичного Інтернаціоналу:

„Комуністичний Інтернаціонал, об'єднуючи революційних робітників, що ведуть за собою мільйонові маси пригноблених і експлуатованих проти буржуазії та її „соціалістичних агентів“, розглядає себе як історичного наступника „Спілки Комуністів“ і I Інтернаціоналу, що були під безпосереднім проводом Маркса, і як спадкоємця найкращих із передвоєнних традицій II Інтернаціоналу. Комуністичний Інтернаціонал продовжує славетні героїчні традиції міжнародного робітничого руху: англійських чартистів і французьких повстанців 1831 року; французьких і німецьких робітників революціонерів 1848 року; безсмертних бойців і мучеників Паризької Комуни, хоробрих салдатів угорської, німецької і фінської революції; робітників колишньої царської деспотії, пере-

можних носіїв пролетарської диктатури, китайських пролетарів — героїв Кантона і Шанхая.

Спираючись на історичний досвід революційного робітничого руху всіх континентів і всіх народів, Комуністичний Інтернаціонал у своїй теоретичній і практичній роботі цілком і безумовно стоїть на погляді революційного марксизму, що розвинувся далі в лєнінізм, що є не чим іншим, як марксизмом доби імперіалізму та пролетарських революцій.

Обороняючи й пропагуючи діалектичний матеріалізм Маркса—Енгельса, застосовуючи його як революційну методу пізнавати дійсність, щоб революційно перетворити цю дійсність, Комуністичний Інтернаціонал активно бореться проти всіх форм буржуазного світогляду і проти всіх форм теоретичного й практичного опортунізму. Стоячи на ґрунті послідовної класової боротьби пролетаріату, підпорядковуючи тимчасові, часткові, групові, національні інтереси пролетаріату, його довготривалим, загальним, інтернаціональним інтересам, Комуністичний Інтернаціонал нещадно викриває науку про „класовий мир“ в усіх її формах, що перейняли реформісти у буржуазії. Висловлюючи історичну потребу міжнародньої організації революційних пролетарів, мільйоників капіталістичної системи, Комуністичний Інтернаціонал є єдина міжнародня сила, що має за свою програму диктатуру пролетаріату й комунізм і відверто виступає як організатор міжнародньої революції пролетаріату“.

Учасники Конгресу.

Країни і партії	Представники з ухвальним голосом	Число голосів
1. Комуністична партія Німеччини.	Альберт	1
2. Російська комуністична партія.	Ленін, Троцький, Зінов'єв, Сталін, Бухарін, Чічерін З дорадч. голосом: Оболенський, Воровський	6 5
3. Комуністична партія Німецької Австрії.	Грубер, Фатін	3
4. Комуністична партія Угорщини.	Рудинський	3
5. Шведська ліва соціал-демократична партія.	Грімлунд	3
6. Норвезька соціал-демократична партія.	Штанге	3
7. Швейцарська соціал-демократична партія (опозиція).	Платтен	3
8. Американська соціалістична робітнича партія.	Рейнштейн	5
9. Балканська революційна федерація (болгарські тесняки і румунська комуністична партія).	Раковський	3
10. Комуністична партія Польщі.	Уншліхт	3
11. Комуністична партія Фінляндії.	Сірола, Маннер, Куусінен, І. Рахья і Е. Рахья	3
12. Комуністична партія України.	Скрипник, Гопнер	3

13. Комуністична партія Латвії	Гайліс	1
14. Комуністична партія Литви і Білоруси.	Гедріс	1
15. Комуністична партія Естляндії.	Пегельман	1
16. Вірменська комуністична партія.	Ейкуні	1
17. Комуністична партія німецьких колоній у Росії.	Клінгер	
18. Об'єднана група східних народів Росії.	Ялимов, Бікентаєв, Аль-тіміров, Касімов, Мансуров	5
19. Цімервальдське ліве крило Франції.	Гільбо	1
20. Чеська комуністична група.	Гандлір	
21. Болгарська комуністична група.	Джоров	
22. Югославська комуністична група.	Мілкіч	
23. Англійська комуністична група.	Файнберг	
24. Французька комуністична група.	Садуль	
25. Голландська соціал-демократична група.	Рутгерс	
26. Американська ліва соціалістичної пропаганди.		
27. Швейцарська комуністична група.	Кашер	
28. Туркестанська	Ялимов	
29. Турецька	Субхі	
30. Грузинська	Шгенті	
31. Азербайджанська	Багіров	
32. Перська	Гусейнов	
33. Китайська соціалістична робітничка партія.	Лао-Сіу-Джау	
34. Корейська робітничка спілка.	Чан-Гун-Куг	
35. Цімервальдська комісія.	Балабанова	

Постанова в організаційному питанні.

Щоб дати змогу без затримання розпочати роботу, конгрес негайно ж обирає потрібні органи, з тих міркувань, що остаточну конституцію Комуністичного Інтернаціоналу, на пропозицію Бюро, виробить дальший конгрес.

Керівництво Комуністичним Інтернаціоналом доручається Центральному Комітетові, що складається з представників комуністичних партій найважливіших країн по одному представнику на партію. У перший Виконавчий Комітет повинні тепер же прислати своїх представників партії таких країн: Росії, Німеччині, Німецької Австрії, Угорщини, Балканської Федерації, Швейцарії і Скандинавії.

Партії тих країн, що заявлять про своє приєднання до часу другого конгресу Комуністичного Інтернаціоналу, дістають місце у Виконавчому Комітеті.

До прибуття представників окремих країн, із-за кордону, товариші тієї країни, де перебуває Виконавчий Комітет, виконують усі обов'язки в роботі.

Виконавчий Комітет обирає Бюро з 5 чоловіка.

Додаток III.

Список документів.

(Постанови I конгресу Комуністичного Інтернаціоналу).

1. Платформа Комуністичного Інтернаціоналу.
2. Тези тов. Леніна про буржуазну демократію і пролетарську диктатуру.
3. Резолюція про ставлення до соціалістичних течій і до Бернської конференції.
4. Тези про міжнародне становище і про політику Згоди.
5. Резолюція про білий терор.
6. Резолюція про притягнення робітниць до боротьби за соціалізм.

7. Постанова про конституювання III, Комуністичного Інтернаціоналу.

8. Постанова в організаційному питанні.

9. Заява учасників Ціммервальдської конференції.

10. Постанова про Ціммервальдське об'єднання.

11. Привітання конгресу Червоної Армії.

12. Привітання конгресу українським робітникам.

Додаток IV.

Бібліографія.

1. Протоколи I конгресу Комуністичного Інтернаціоналу.

2. Журнал „Коммунистический Интернационал“, № 1—4.

3. „Ленин и Коминтерн“, збірник статей.

4. Ленин и Зиновьев.—„Против течения“.

5. Програма Комуністичного Інтернаціоналу.

З М І С Т.

	Стор.
I. Історичне підготування Комуністичного Інтернаціоналу . . .	3
I Інтернаціонал	4
II Інтернаціонал	8
Війна і криза соціалізму	15
II. Перший конгрес Комуністичного Інтернаціоналу	25
Міжнародне становище і розвиток пролетарської революції перед I конгресом Комінтерну	26
Основні риси I конгресу Комінтерну	35
Буржуазна демократія і пролетарська диктатура	38
Інші постанови I конгресу	46
Значіння I конгресу	53
Додатки	57

КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЦТВО

„ПРОЛЕТАРІЙ“

Харків, вул. Вільної Академії № 5, тел. 24-57, 42-22

ИСТОРИЯ ВКП(б) В СЪЕЗДАХ

ПОД РЕДАКЦИЕЙ П. ЛЕПЕШИНСКОГО

- П. Лепешинский** — Первый съезд. Стр. 30. Ц. 15 к.
П. Лепешинский — Второй съезд. Стр. 40. Ц. 25 к.
В. Невский — Третий съезд. Стр. 64. Ц. 40 к.
О. Варенцова — Четвертый съезд. Стр. 39. Ц. 25 к.
Н. Семашко — Пятый съезд. Стр. 24. Ц. 15 к.
К. Шелавин — Шестой съезд. Стр. 52. Ц. 25 к.
С. Черномордик — Седьмой съезд. Стр. 56. Ц. 25 к.
М. Вольфсон — Восьмой съезд. Стр. 56. Ц. 25 к.
С. Черномордик — Девятый съезд. Стр. 55. Ц. 25 к.
П. Аболин — Десятый съезд. Стр. 39. Ц. 25 к.
Д. Лебедь — Одиннадцатый съезд. Стр. 71. Ц. 25 к.
В. Юдовский — Двенадцатый съезд. Стр. 56. Ц. 30 к.
В. Волосевич — Тринадцатый съезд. Стр. 39. Ц. 25 к.
И. Сольц — Четырнадцатый съезд. Стр. 76. Ц. 25 к.
А. Станчинский — Апрельская конференция.
Стр. 127. Ц. 60 к.

КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЦТВО

„ПРОЛЕТАРИЙ“

Харків, вул. Вільної Академії № 5, тел. 24-57, 42-22

ІСТОРІЯ КОМІНТЕРНУ В КОНГРЕСАХ

За редакцією А. Лозовського.

І. Мінгулін — I конгрес Комінтерну.

М. Яблонський — II конгрес Комінтерну.

Ф. Глаубауф — III конгрес Комінтерну.

А. Тівель — IV конгрес Комінтерну.

Б. Вільямс — V конгрес Комінтерну.

Г. Гюнтер — VI конгрес Комінтерну.

Серія продаватиметься в папці.

Орієнтовна ціна 1 крб. 50 коп. за всю серію.

КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЦТВО
„ПРОЛЕТАРИЙ“

Харків, вул. Вільної Академії, № 5, тел. 24-57, 42-22

ИСТОРИЯ ВЛКСМ В СЪЕЗДАХ

Белокриницкий — Первый съезд.

Яковлев — Второй съезд.

Игнат — Третий съезд.

Далин — Четвертый съезд.

Корсунов — Пятый съезд.

Голуб — Шестой съезд.

Милячаков — Седьмой съезд.

PL 5801 1986/1

ОРІЯ

ТЕРНУ

В КОНГРЕСАХ

ЗА РЕДАКЦІЄЮ
А. ЛОЗОВСЬКОГО

Ціна 25 копійок

СКЛАДИ ВИДАНЬ:

Харків, вул. Вільної Академії, 5. Тел. 24-57
Артемівське, Харківська вулиця, 43.
Київ, вулиця Леніна, 6/2. Тел. № 42-58
Одеса, вулиця Ласалі, 16; Луганське,
вул. Леніна, 44; Дніпропетровське,
Проспект К. Маркса, 37.

«ПРОЛЕТАРІИ»

І. МІНГУЛІН

I

КОНГРЕС
КОМІНТЕРНУ

Львів. Бібліотека
АН УРСР